

“Η ογδόη. Η μεγάλη και επιφανής ημέρα Κυρίου, η ατελεύτητη και αδιάδοχη”

Μητροπολιτικό Έργο / Ι.Μ. Καισαριανής, Βύρωνος και Υμηττού

Τοῦ Μητροπολίτου Καισαριανῆς, Βύρωνος καί Ὑμηττοῦ Δανιήλ

«Καὶ μεθ’ ἡμέρας ὀκτὼ πάλιν ἦσαν ἔσω οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ Θωμᾶς μετ’ αὐτῶν. ἔρχεται ὁ Ἰησοῦς τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον καὶ εἶπεν· εἰρήνη ὑμῖν» (Ἰωάννου κ’, 26)

Ἀνάμεσα σ' ὅλους τούς συμβολισμούς πού ἐνυπάρχουν στά γεγονότα τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Οἰκονομίας ἡ συμβολική τῆς ὁγδότης ἡμέρας κατέχει ξεχωριστή θέση στήν θεολογική σκέψη τῶν Πατέρων καί Διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας μας καί κυρίως τῶν Καππαδοκῶν Πατέρων.

Σ' ἓνα κεφαλαιῶδες κείμενο ὁ ἀρχηγός τῆς Σχολῆς τῆς Καππαδοκίας ὁ Μέγας Βασίλειος, καθορίζει μέ πολλή σαφήνεια τόν τρόπο τῆς σκέψεώς του. Ἀφοῦ ὑπενθυμίζει ἀρχικά στόν λόγο του, ὅτι πέρα ἀπό τήν γραπτή διδασκαλία ὑπάρχουν στήν Ἐκκλησία καί ἄλλα πράγματα πού ἀνάγονται στήν ἀποστολική παράδοση καί μᾶς ἔχουν παραδοθεῖ «ἐν μυστηρίοις» δηλαδή μυστικά. Ἀπαρριθμεῖ μερικά ἀπ' αὐτά κι ὕστερα συνεχίζει: «Τήν πρώτη ἡμέρα τῆς ἐβδομάδας (μῖα τοῦ Σαββάτου) (Ἰωάννου κ', 19) προσευχόμεστε ὄρθιοι, ἐλάχιστοι ὅμως ξέρουν τόν λόγο. Δέν εἶναι τόσο ἐπειδή συναναστηθήκαμε μέ τόν Χριστό καί ἐπομένως ὀφείλουμε τά ἄνω νά ἐπιζητοῦμε, οὔτε ἐπειδή μέ τήν ὀρθια στάση τήν ἡμέρα τῆς ἀναστάσεως ὑπενθυμίζουμε τήν χάρη πού μᾶς δόθηκε, ἀλλά κυρίως ἐπειδή ἡ ἡμέρα αὕτη εἶναι κατά κάποιο τρόπο «εἰκὼν τοῦ προδοκωμένου αἰῶνος». Γι' αὐτό καί ἀποκαλεῖται «μία» ἀπό τόν Μωϋσῆ, ὡς «ἀρχή» τῶν ἡμερῶν καί ὄχι «πρώτη». «Ἐγένετο ἑσπέρας καί ἐγένετο πρωΐ ἡμέρα μία» (Γενέσεως α', 5), ἀκριβῶς ἐπειδή ἡ ἴδια αὕτη ἡμέρα ἀνακυκλοῦται πολλές φορές εἶναι ταυτόχρονα «μία» καί «ὁγδότη». Εἶναι ἡ ἴδια ἐκείνη ἡμέρα, ἡ πραγματικά «μία» καί ἀληθινά «ὁγδότη» πού μνημονεύει ὁ Ψαλμωδός στίς ἐπικεφαλίδες μερικῶν Ψαλμῶν (τῶν 6 καί 11 «ὑπέρ τῆς ὁγδότης»). Εἶναι ἡ ἡμέρα πού ἐκφράζει τήν μεταχρονική κατάσταση, τήν αἰώνια, ἀνέσπερη, ἀδιάδοχη ἡμέρα τόν ἀτέλειωτο καί ἀγέραστο ἐκεῖνο αἶώνα. Αὐτός εἶναι καί ὁ λόγος πού διδάσκει ἡ Ἐκκλησία νά προσευχόμεστε ὄρθιοι ἐκείνη τήν ἡμέρα γιά νά θυμόμαστε τήν αἰώνια ζωή καί νά μὴν παραμελοῦμε τά ἐφόδια πού μᾶς ὁδηγοῦν σ' ἐκείνη (Μεγάλου Βασιλείου, Περί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πρὸς τόν ἐν Ἁγίοις Ἀμιφιλόχιον ἐπίσκοπον Ἰκονίου (ΚΖ'), ΒΕΠΕΣ τ. 52, σ. 288).

Τήν περί «ὁγδότης» διδασκαλία ἀναφέρουν καί οἱ Πατέρες Εἰρηναῖος Λουγδούνου στό κατά Αἰρέσεων §1, 18, 3· Εὐσέβιος Καισαρείας, Ψαλμός MPG 23, 120Α'· Μεγάλος Ἀθανάσιος, Εἰς τούς Ψαλμούς, MPG 27, 76D· Δίδυμος Ἀλεξανδρεὺς, Εἰς τούς Ψαλμούς MPG 39, 1176Α'· Ἀστέριος Ἀμασείας, Εἰς τόν στ' (6) Ψαλμόν, MPG 40, 444-449· Ἰωάννης Χρυσόστομος MPG 55, 543Α'.

Τό κείμενο τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ἀποτελεῖ μάρτυρα τῆς ἱστορίας τῆς λειτουργικῆς μέ τήν ἀπαγόρευση τῆς γονυκλισίας τήν ἡμέρα τῆς Κυριακῆς. Τό σημαντικό εἶναι, ὅτι σημειώνει σταθμό καί στήν θεολογία τῆς Κυριακῆς. Ἄς σημειωθεῖ καταρχὴν πὺς πρόκειται γιά κείμενο μυσταγωγίας, δηλαδή γιά ἐξήγηση τοῦ συμβολισμοῦ τοῦ τελετουργικοῦ στοὺς πιστοὺς. Ὁ ἅγιος Πατέρας Βασίλειος ὑπενθυμίζει στήν ἀρχὴ τήν οὐσιαστικὴ σημασία τῆς Κυριακῆς ὡς ἡμέρας τῆς

ἀναστάσεως καί ἀναφερόμενος στό χωρίο τοῦ ἀποστόλου Παύλου τῆς Πρὸς Κολοσσαεῖς γ', 1 ἐπιστολῆς συνδέει τὴν ὀρθία στάση τῆς προσευχῆς μέ τὴν ἐκ μέρους τῶν πιστῶν, πού συναντήθηκαν μέ τόν Χριστό. Ὁ συμβολισμός ὅμως αὐτός δέν εἶναι καί ὁ μόνος. Ἄν ἡ Κυριακή εἶναι ἀνάμνηση τῆς ἀναστάσεως εἶναι καί εἰκόνα τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἡ ἔννοια εἶναι ἐσχατολογική. Ἡ παιδαγωγική ἀξία τῆς Κυριακῆς ὑπάρχει στό ὅτι καλλιεργεῖ στούς Χριστιανούς τὴν ἐσχατολογική προσδοκία, ὑπενθυμίζοντάς τους συχνά τὴν μέλλουσα ζωὴ καί ἐμποδίζοντάς τους νά ἀπορροφηθοῦν μέσα στά γήϊνα.

Κατὰ τόν Μέγα Βασίλειο ἡ ἡμέρα Κυρίου εἶναι ὁ μελλοντικός, αἰώνας, ἡ ὄγδοη ἡμέρα πού βρεῖσκειται πέρα ἀπὸ τὴν κοσμικὴ ἐβδομάδα· εἶναι ἡ ἡμέρα χωρίς διαδοχή. Ἔτσι ὅταν ἡ Γραφή ὁμιλεῖ γιὰ «αἰῶνες» στό πληθυντικό ἐννοεῖ διαφορὲς καταστάσεων μέσα στὸν ἓνα καί μοναδικὸ αἰῶνα. Μ' αὐτό τὸν τρόπο δηλώνεται ἡ οὐράνια ἱεραρχία, ὅχι ἡ διαδοχὴ κοσμικῶν αἰώνων. Καί ὁ μοναδικός αὐτός αἰώνας, τό ὁρατό σύμβολο, τό μυστήριο, τό προορισμένο νά προσανατολίσει τό πνεῦμα μας πρὸς αὐτόν, εἶναι ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς ἐβδομάδας, ἡ ἡμέρα πού γεννήθηκα τό φῶς καί ἀναστήθηκε ὁ Κύριος. Αὐτοῦ τοῦ αἰῶνα λειτουργικὴ ἀνάμνηση ἡ ἐβδομαδιαία Κυριακή ὀνομάστηκε «μία» γιὰ νά σημάνει, ὅτι εἶναι εἰκόνα τῆς μοναδικότητος τοῦ μελλοντικοῦ αἰῶνα. Ὀλόκληρη ἡ θεολογία τῆς Κυριακῆς ὁργανώνεται ἐδῶ: εἶναι ἡ κοσμικὴ ἡμέρα τῆς δημιουργίας, εἶναι ἡ βιβλικὴ ἡμέρα τῆς περιτομῆς, εἶναι ἡ εὐαγγελικὴ ἡμέρα τῆς ἀναστάσεως, εἶναι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἡμέρα τῆς Εὐχαριστίας, εἶναι ἡ ἐσχατολογικὴ ἡμέρα τοῦ μελλοντικοῦ αἰῶνα.

Ὁ Μέγας Βασίλειος ἐξηγεῖ στὴν Β' Ὀμιλία του στὴν Ἑξαήμερο ὅτι σύμφωνα μέ τὴν Γραφή ἡ αὐτὴ δέν λέγεται «πρώτη» ἀλλὰ «μία». Λέγει ὅτι πρόκειται γιὰ ἡμέρα πού συμπεριλαμβάνει καί τὴν νύχτα. Μετὰ συνεχίζει: «Σπουδαιότερος ὅμως εἶναι ὁ λόγος πού μᾶς παραδόθηκε ἀπὸ τίς μυστικὲς παραδόσεις (ἐν ἀπορρήτοις παραδεδομένος) ὥστε νά γνωρίζουμε ὅτι ὁ Θεός πού δημιούργησε τὸν χρόνο ἔταξε τὰ διαστήματα τῶν ἡμερῶν σάν μέτρα καί σημεῖα καί τὸν μέτρησε σέ ἐβδομάδες, καθόρισε ἔτσι τὰ πράγματα ὥστε ἡ ἐβδομάδα σέ μία συνεχή ἀνακύκληση πρὸς τὸν ἑαυτό της, νά μᾶς δίνει τό μέτρο τοῦ χρόνου. Ἀλλὰ καί ἡ ἐβδομάδα μέ τὴν σειρά της δέν εἶναι παρὰ μία ἡμέρα, πού ξαναγυρίζει στὸν ἑαυτό της ἐπτά φορές». Πρόκειται γιὰ σχῆμα κυκλικό πού ἀρχίζει καί τελειώνει στὸν ἑαυτό του. Αὐτό εἶναι καί τό χαρακτηριστικό τοῦ αἰῶνα, νά ξαναγυρίζει στὸν ἑαυτό του καί νά μὴν τελειώνει ποτέ. Γι' αὐτό καί τὴν ἀρχὴ τοῦ χρόνου δέν τὴν ὀνόμασε πρώτη ἀλλὰ μία γιὰ νά διδάξει μέ τό ὄνομά της τὴν συγγένεια πού συνδέει τὴν ἡμέρα ἐκείνη μέ τὸν αἰῶνα. Παρουσιάζοντας τό μοναδικό καί μὴ κοινωνήσιμο (ἀνακοινώσιμο) χαρακτήρα της, ὀνομάστηκε μέ τὸν ἀρμόζοντα κατάλληλο τρόπο «μία» (Ὀμιλία Β' εἰς τὴν Ἑξαήμερον § 8 MPG 29, 49B-C) .

Τό κείμενο τῆς Ὁμιλίας στήν Ἑξαήμερο ἀποτελεῖ σχόλιο τοῦ ἁγίου Πατρός σέ ἄλλους χαρακτηρισμούς πού ἀποδίδονται στήν Κυριακή ἀπό τό ἔργο του «Περί Ἁγίου Πνεύματος». Καταλαβαίνουμε γιατί ἡ Κυριακή εἶναι ταυτόχρονα «μία» καί «ὀγδόη». «Μία γιατί ἡ αἰώνια ζωή εἶναι μία, ἀδιάδοχη δίχως παρακμή καί «ὀγδόη» γιατί εἶναι ὁ κόσμος τοῦ μέλλοντος, αὐτός πού θά διαδεχθεῖ τόν παρόντα πού παρίσταται μέ τήν ἐπτάδα.

Μέ τήν εὐκαιρία μιᾶς ἄλλης ἐορτῆς τοῦ λειτουργικοῦ ἔτους τῆς ὀγδόης ἡμέρας μετά τό Πάσχα ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ θεολόγος.

Μαρτυρίες γιά τόν ἐορτασμό αὐτῆς τῆς Κυριακῆς διαθέτουμε κι ἄλλες. Ἦδη μία ὑπῆρχε στίς «Ἀποστολικές Διαταγές» (V, 20) «Μετά δέ ὀκτώ ἡμέρες ἔστω ὑμῖν πάλιν ἐορτή τιμία αὕτη ἡ ὀγδόη». Ἦταν ἡ ἡμέρα πού οἱ νεοβαπτιζόμενοι ξαναγύριζαν στήν κανονική ζωή τους κι ἔβγαζαν τόν λευκό χιτῶνα ποπυ φοροῦσαν ὁλόκληρη τήν διακαινίστη ἐβδομάδα. Ὁ ἅγιος Πατέρας πιστοποιεῖ τήν σπουδαιότητα τῆς ἐορτῆς καί προσθέτει: «Ἡ Κυριακή ἐκείνη (Πάσχα) ἦταν ἡ Κυριακή τῆς σωτηρίας· ἡ σημερινή εἶναι ἡ ἐπέτειος τῆς σωτηρίας· ἐκείνη ἦταν τό σύνορο ἀνάμεσα στόν τάφο καί τήν ἀνάσταση· αὕτη ἐδῶ εἶναι ἡ Κυριακή τῆς δεύτερης δημιουργίας, πού ὅπως ἡ πρώτη δημιουργία εἶχε ἀρχίσει Κυριακή -Τό Σάββατο πέφτει ἀσφαλῶς ἐπτά ἡμέρες μετά καί εἶναι ἡ ἀνάπαυση ἀπό τά ἔργα τῆς δημιουργίας - ἔτσι καί ἡ δεύτερη δημιουργία ἀρχίζει τήν ἴδια ἡμέρα πού εἶναι καί πρώτη σέ σχέση μέ τίς ἐπόμενες, ἀλλά καί ὀγδόη σέ σχέση μέ τίς προηγούμενες. Εἶναι ἡ πιό ὑψηλή καί θαυμαστή ἡμέρα. Ἡ ἡμέρα πού μᾶς κάνει νά ἀτενίζουμε πρὸς τά πάνω. Αὕτη πού φαίνεται ἐννοεῖ καί ὁ Σολομών ὅταν προστάζει νά δοθεῖ ἕνα μερίδιο στίς ἐπτά δηλαδή σ' αὕτη τήν ζωή καί ἕνα μερίδιο στίς ὀκτώ, τήν μέλλουσα ζωή. Ἐννοεῖ τά ἐδῶ καλά ἔργα καί τήν ἐκεῖ ἀποκατάσταση. Ἀλλά καί ὁ Δαβίδ αὕτη τήν μέρα φαίνεται πού ψάλλει στίς περί τῆς ὀγδόης ψαλμούς» (612C-613A).

Στό ὑπόμνημα τους στούς Μακαρισμούς ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ὁ ἀδελφός τοῦ Μεγάλου Βασιλείου πού ἀνήγαγε τό θέμα σέ φιλοσοφία καί μυστική θεωρία, σάν φιλόσοφος πού ἐνδιαφέρεται γιά τό μυστήριο τοῦ χρόνου καί σάν μυστικός πού ἐπιποθεῖ τήν ἔλευση τῆς ὀγδόης ἡμέρας, σχολιάζοντας τόν ὀγδοο Μακαρισμό πού ὑπόσχεται τήν βασιλεία τοῦ Θεοῦ στούς «δεδιωγμένους ἵνα ἔχωσιν τήν δικαιοσύνην» γράφει : «Νομίζω πῶς θά πρέπει κατ' ἀρχήν νά ἐξετάσουμε τί ἀντιπροσωπεύει γιά τόν Προφήτη τό μυστήριο τῆς ὀγδόης ἡμέρας στίς ἐπικεφαλίδες τῶν δύο Ψαλμῶν· ἀκόμη τί εἶναι ἡ κάθαρση καί ὁ νόμος τῆς περιτομῆς πού προβλέπεται ἀπό τόν νόμο νά τηροῦνται τήν ὀγδόη ἡμέρα. Ὁ ἀριθμός αὐτός ἴσως νά ἔχει κάποια σχέση μέ τόν ὀγδοο Μακαρισμό πού ὡς κορωνίδα τῶν Μακαρισμῶν τοποθετεῖται στό τέρμα τῆς κλίμακος τῶν ἀρετῶν.

Ἐδῶ μέ τό συμβολισμό τῆς ὀγδόης ἡμέρας στήν πραγματικότητα ὁ Προφήτης ὑπονοεῖ τήν ἡμέρα τῆς ἀναστάσεως· ἡ κάθαρση ἐκφράζει τήν ἐπιστροφή τῆς ἀνθρώπινης φύσης στήν ἀρχική της καθαρότητα· ἡ περιτομή συμβολίζει τήν ἀποβολή τῶν θνητῶν δερμάτινων χιτῶνων πού φορέσαμε μετά τήν ἀνυπακοή καί τήν στέρηση τῆς ζωῆς· ὁ ὄγδοος Μακαρισμός περιλαμβάνει ἐπίσης καί τήν ἀποκατάσταση στούς οὐρανούς ἐκείνων πού περιέπεσαν στήν δουλεία καί ἀπό δούλοι ἐκλήθησαν νά βασιλέψουν» (Εἰς τούς Μακαρισμούς 8, MPG 44, 1292 A-B).

Στό χωρίο αὐτό βλέπουμε νά ἐπανεμφανίζονται οἱ βιβλικοί τύποι τῆς ὀγδόης ἡμέρας, ὅπως καί ἡ σύνδεσή της μέ τήν ἡμέρα τῆς ἀναστάσεως. Ἡ ὀγδοῦς ἡμέρα στόν ἅγιο Γρηγόριο Νύσσης ἀντιπροσωπεύει τό τέρμα τῆς πνευματικῆς ζωῆς, καθῶς στήν παροῦσα ζωή ἀρχίζει ἤδη καί ἡ αἰώνια ζωή. Τά σύμβολα πού μεταχειρίζεται γιά τήν περιγραφή της εἶναι τά ἴδια μέ αὐτά πού χρησιμοποιεῖ γιά νά προσδιορίσει καί τήν μυστική ζωή· εἶναι ἡ ἐπιστροφή τοῦ ἀνθρώπου στήν ἀληθινή στήν ἀληθινή φύση, ἡ ἀπέκδυση τῶν δερματίνων χιτῶνων πού συμβολίζουν τόν ρύπο τῆς ἁμαρτίας καί ἡ ἀποκατάσταση στήν βασιλική τιμή.

Στήν ἐξηγητική τῶν Καππαδοκῶν Πατέρων καί ἰδιαίτερα στό ὑπόμνημα τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης στόν 6ον Ψαλμό πρέπει νά ἐπισυνάψουμε κι ἕνα ὑπόμνημα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου στόν τοῦ ἰδίου Ψαλμοῦ πού εὐρίσκεται στήν δεύτερη Πραγματεία του «Περί Κατανύξεως»: «Ποιά εἶναι ἡ ὀγδοῦς ἡμέρα, ἂν ὄχι ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, ἡ μεγάλη καί κραταιά, ἡ καιομένη σάν τό ἄχυρο, ὁ τρόμος τῶν ἄνω δυνάμεων, Ἡ Γραφή τήν ὀνόμασε ὀγδοή καί ἐννοεῖ μέ αὐτό ἀλλαγὴ τῆς καταστάσεως ἐγκαινιασμό (ἀνανέωση) τῆς μέλλουσας ζωῆς. Ἡ παροῦσα ζωή δέν εἶναι παρά μία καί μόνη ἐβδομάδα πού ἀρχίζει τήν πρώτη ἡμέρα, τελειώνει τήν ἔβδομη καί ξαναγυρίζει (ἀνακυκλουμένη) πάλι στά ἴδια χρονικά «διαστήματα» γιά νά ἐπαναλάβει ξανά τήν ἴδια ἀρχή πρός τό ἴδιο τέλος. Γι αὐτό ποτέ κανένας δέν ὀνόμασε τήν Κυριακή ὀγδοῦς ἡμέρα, ἀλλά πρώτη. Ὁ κύκλος τοῦ ἐπτά δέν ἐκτείνεται ὡς τό ὀκτώ. Μόνο ὅταν σταματήσουν καί διακοποῦν τά πάντα, θά ἐμφανισθεῖ ἡ ὀγδοῦς ἡμέρα. Ἡ πορεία της δέν ξαναγυρίζει πίσω στήν ἀρχή, ἀλλά γίνεται μέ διαστήματα πού διαδέχονται τό ἕνα τό ἄλλο. Αὐτό εἶναι καί ὁ λόγος πού ὁδήγησε τόν Προφήτη μέσα σέ βαθειά κατάνυξη καί συνεχὴ ἐνθύμιση τῆς κρίσης νά γράψει τοῦτο τόν ψαλμό» (Περί Κατανύξεως II, 4 MPG 47, 415D-416A).

Ὅλα σ' αὐτό τό παράθεμα θυμίζουν τά σχόλια τοῦ ἁγίου Γρηγορίου. Καί τό λεξιλόγιο καί ἡ σκέψη εἶναι τά ἴδια. Τό κείμενο δείχνει τό ἀπώτερο σημεῖο πού εἶναι δυνατό νά φτάσει ἡ ἐσχατολογικὴ ἐρμηνεία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ὅταν ἀρνεῖται νά ἀποδώσει τόν χαρακτηρισμό τῆς ὀγδοῦς ἡμέρας στήν Κυριακή καί τό φυλάει μονάχα γιά τόν μέλλοντα αἰῶνα.